بررسی اسناد احادیث سه باب از کتاب «الحجّه» کافی

عبدالله فروزان‌فر*

نهله غروی نائینی**

چکیده: با وجود تمجیدها و تأییدهای فراوان از احادیث کتاب کافی کلینی در قرون مختلف و اعتماد بر آنها، در میان متأخّران، نظریّاتی در عدم اعتبار اسناد برخی از احادیث این کتاب مطرح شده است. این مقاله با بررسی سند احادیث سه باب از بابهای کتاب «الحجّه» ضمن یادآوری برخی احادیث مهم دربارهٔ اهل بیت، بر تثبیت سند بسیاری از این احادیث دست یافته و آنها را با اظهار نظر علّامه مجلسی در کتاب «مرآة العقول» مقایسه کرده است.

کلیدواژه: سند / کتاب الحجّه / صحیح / حسن / موثّق.

مقدّمه

از آنجاکه سنّت و حدیث دومین منبع از منابع استخراج احکام‌اند، آگاهی از صحّت و سقم آنها دارای اهمّیّت فراوان است. کتاب «الکافی» مرحوم کلینی یکی از

*. دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه تربیت مدرّس.

**. دانشیار دانشگاه تربیت مدرّس.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

معتبرترین گنجینه‌های حدیثی شیعه است که در خصوص صحّت سند همهٔ احادیث آن با توجّه به معیارهای متقدّمین و متأخّرین، اختلاف نظر وجود دارد. آیت‌الله خویی، (از معتقدین به عدم صحّت همهٔ احادیث «الکافی») پس از بیان این مطلب که برخی از بزرگان معتقد به صحّت همهٔ روایات «الکافی» بوده و هیچ زمینه‌ای برای بی‌اعتباری آنها به خاطر ضعف سند نمی‌بینند، از زبان مرحوم شیخ محمّدحسین نائینی نقل می‌کند: **«إنّ المناقشة في اسناد روايات الكافي حرفة العاجز.»** (۲: ج ۱، ص ۸۷)

در این مقاله، بر آنیم تا به ارزیابی سند سه باب از بابهای کتاب «الحجّه»ی کتاب «الکافی» مرحوم کلینی بپردازیم. این بابها عبارت‌اند از: **۱) أنّ الأئمّة علیهم السلام ولاة الأمر و هم الناس المحسودون الذين ذكرهم الله عزّ و جلّ.**

۲) أنّ الآيات التي ذكرها الله عزّ و جلّ في كتابه هم الأئمّة عليهم السلام.

۳) أنّ أهل الذكر الذين أمَرَ اللهُ الخلقَ بِسؤالهم هم الأئمّة عليهم السلام.

و نتیجه بررسی را با اظهار نظر علّامه مجلسی درکتاب «مرآة العقول» ـ که شرح آن بزرگوار بر کتاب کافی است ـ مقایسه کنیم.

۱. باب: «أنّ الأئمّة علیهم السلام وُلاةُ الأمر و هم الناس المَحسودونَ الذينَ ذكرهم اللهُ عزّ و جلّ»

۱ـ ۱) حدیث ۱:

۱ـ ۱ـ ۱) سند حدیث

الحسينُ بنُ محمّدِبنِ عامرٍ الأشعَرِيّ، عن معلّى بن محمّدٍ قالَ: حَدَّثَني الحَسَنُ بنُ عليٍّ الوَشّاءُ، عن أحمدَبنِ عائذٍ، عن ابنِ أُذنية، عن بريد العِجليّ قال: سألتُ أباجعفرٍ علیه السلام عن قول الله عزّ و جلّ: «أطيعوا اللهَ و أطيعوا الرسولَ و أُولِي الأمر مِنكم.»: ـ الحديث (۱۲: ج ۱، ص ۲۹۳ـ۲۹۴)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

بررسی سند

۱ـ۱ـ۲) الحسین‌بن محمّدبن عامر الأشعریّ:

قال النجاشيّ: الحسين‌بن محمّدبن عمران‌بن أبي‌بكر الأشعريّ القمّيّ،أبو عبدالله، ثقةٌ. (۱۱: ص ۶۶)

آیت‌الله خویی ذیل الحسین‌بن محمّدبن عامر می‌نویسد: «مِن مشايخ الكـلينيّ يروى عنه كثيراً و هو الحسين‌بن محمّدبن عمران‌بن أبـي‌بكر الأشـعريّ القـميّ، الثـقة الآتي.» (۲: ج ۶، ص ۷۶)

۱ـ۱ـ۳) معلّی‌بن محمّد:

ابن‌غضائری می‌نویسد: المعلّی‌بن محمّد، البصريّ، أبومحمّد، يُعرف حديثُه و يُنكر، و يروي عن الضعفاء. (۷: ص ۹۶)

شیخ طوسی ایشان را در زمرهٔ کسانی که از ائمّه علیهم‌السلام روایت نکرده‌اند، ذکرکرده و هیچ لفظی دال بر توثیق یا عدم توثیق ایشان ذکر نکرده است. (۴: ص ۴۴۹) نجاشی نیز عنوان «مضطرب الحديث و المذهب» را دربارهٔ وی به‌کار برده است. (۱۱: ص ۴۱۸) آیت‌الله خویی پس از ذکرگفتار فوق دربارهٔ معلّی‌بن محمّد به دفاع از او می‌پردازد و می‌نویسد: «الظاهر أنّ الرجل ثقة يعتمد على رواياته.» (۲: ج ۱۹، ص ۲۵۸) و در ادامه می‌گوید: گفتار نجاشی در مورد اضطراب او در حدیث و مذهب، مانع وثاقتش نمی‌شود؛ امّا اضطرابش در مذهب، همان‌گونه که برخی ذکرکرده‌اند، ثابت نشده و بر فرض ثبوت، منافاتی با وثاقت ندارد؛ امّا اضطرابش در حدیث، معنایش این است که او گاهی آنچه را می‌شناخته روایت می‌کرده و گاهی هم آنچه را نمی‌شناخته؛ و این نیز منافاتی با وثاقت ندارد؛ امّا روایتش از ضعفاء، بنابر گفتار ابن‌غضائری، بنابر فرض ثبوت، ضرری بر عمل‌کردن به آنچه از ثقات روایت‌کرده، نمی‌زند. پس ظاهر آن است که این مرد معتمد علیه است و الله العالم. (۲: ●)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

۱ـ ۱ـ ۴) الحسن‌بن عليٍّ الوَشّاء:

شیخ طوسی ایشان رادر زمرهٔ اصحاب امام رضاعليه‌السلام ذکرکرده است. (۴: ص ۳۵۴) نجاشی نیز می‌نویسد: «... من أصحاب الرضاعليه‌السلام و كان من وجوه هذه الطائفة...». (۱۱: ص ۳۹)

آیت‌الله خویی نقل می‌کند: «روى الشيخ في التهذيب بسنده عن أبي‌جعفر محمّدبن المفضّل ابن إبراهيم الأشعريّ، قال حدّثنا الحسن‌بن عليّ‌بن زياد و هو الوشّاء الخزّاز و هو ابن بنت إلياس وكان وقف و رجع فقطع.» و می‌نویسد: «محمّدبن المفضل ثقة و الطريق إليه صحيح.» مرحوم خویی در ادامه، گفتار دیگری از شیخ طوسی دربارهٔ ای راوی نقل کرده مبنی بر اینکه شیخ درکتاب الغیبه ایشان را ذیل عنوان «الواقفه من جملة من كان واقفاً ثم رجع لما ظهر من المعجزات على يد الرضاعليه‌السلام» آورده و نوشته است: «و كيف كان فلاينبغي الريب في جلالة الرجل و وثاقته.» (۲: ج ۵، ص ۳۶) بنابراین آیت‌الله خویی شک در وثاقت و بزرگی مقام حسن‌بن علی وشّاء را شایسته نمی‌داند.

۱ـ ۱ـ ۵) أحمدبن عائذ:

شیخ طوسی وی را جزء اصحاب امام باقرعليه‌السلام و امام صادقعليه‌السلام ذکرکرده است. (۴: ص ۱۲۶) نجاشی نیز ایشان را با عنوان «ثقه» یادکرده است. (۱۱: ص ۹۸) مرحوم خویی نیز به ذکرگفتار شیخ و نجاشی بسنده‌کرده است. (۲: ج ۲، ص ۱۲۸ـ۱۲۹)

۱ـ ۱ـ ۶) ابن أُذيْنه = عمربن أذينه:

شیخ طوسی او را از اصحاب امام صادقعليه‌السلام و امام‌کاظمعليه‌السلام یادکرده و با عنوان «ثقه» ستوده است. (۴: ص ۲۵۴ و ۳۳۹) نجاشی نیز دربارهٔ ایشان فرموده است: «شيخ اصحابنا البصريين و وجههم...» (۲: ج ۱۳، ص ۱۹)

۱ـ ۱ـ ۷) برید العِجليّ:

شیخ ایشان را از اصحاب امام باقرعليه‌السلام (۴: ص ۱۲۸) و امام صادقعليه‌السلام (۴: ص ۱۷۱)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

شمرده است. نجاشی نیز می‌فرماید: «... وجه من وجوه أصحابنا، و فقیه أیضا، له محلٌّ عند الأئمه.» (۱۱: ص ۱۱۲) آیت‌الله خویی نیز می‌نویسد: کشّی سه روایت در ذمّ برید آورده، ولی قابل معارضه نیستند. (۲: ج ۳، ص ۲۸۸ـ۲۸۹)

۱ـ۱ـ۸) نتیجه

علّامه مجلسی این حدیث را ضعیف شمرده است. (۹: ج ۲، ص ۴۰۷) با توجّه به دفاعی که مرحوم خویی از معلّی‌بن محمّد و حسن‌بن علی وشّاء کرده، می‌توان این حدیث را موثق[1] نامید، چون حسین‌بن محمّد در سند، غیرامامی است؛ ولی عالمان شیعه وی را توثیق کرده‌اند.

۱ـ ۲) حدیث ۲:

۱ـ۲ـ۱) سند حدیث

عدّة من أصحابنا، عن أحمدبن محمّد، عن الحسین‌بن سعید، عن محمّدبن الفضیل، عن أبي الحسن علیه السلام: ـ الحدیث (۱۲: ج ۱، ص ۲۹۴ـ۲۹۵)

بررسی سند

۱ـ۲ـ۲) عدّة من أصحابنا: منظور از این عبارت، عدّه‌ای از مشایخ کلینی‌اند که وی جهت اختصار، به نام آنها تصریح نکرده است. این عدّه را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: ۱ـ عدّهٔ معلوم ۲ـ عدّهٔ مجهول.

عدّهٔ معلوم یعنی عدّه‌هایی که کتب رجالی افراد آن را مشخّص کرده‌اند. از این‌رو، چنین عدّه‌هایی موجب ارسال سند نمی‌شوند. عدّه‌های معلوم کافی به عدّه‌هایی گفته می‌شود که پس از تعبیر «عدّة من أصحابنا» نام یکی از سه نفر زیر وجود داشته باشد: ۱) عدّة من أصحابنا، عن أحمدبن محمّدبن عیسی. این عدّه پنج

۱. حدیث موثق: ما اتّصل سنده إلی المعصوم بمن نصّ الأصحاب علی توثیقه، مع فساد عقیدته عن مثله او اعلاه في جمع طبقات. (۸: ج ۱، ص ۱۶۸)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

نفرند: محمّدبن یحیی، علی‌بن موسی الکُمیذانی، داودبن کوره، احمدبن ادریس و علی‌بن ابراهیم‌بن هاشم. ۲) عدّة من أصحابنا عن أحمدبن محمّدبن خالد البرقيّ. این عدّه نیز پنج نفرند: علی‌بن ابراهیم، علی‌بن محمّدبن عبدالله، ابن اُذَنیه، احمدبن عبدالله‌بن أمیّه و علی‌بن الحسین السَّعدآبادی. ۳) عدّة من أصحابنا عن سهل‌بن زیاد. این عده چهار نفرند: علیّ‌بن محمّدبن عَلّان، محمّدبن ابی‌عبدالله، محمّدبن الحسن و محمّدبن العُقَیل الکلینی.(۱: ج ۳۰، فایدهٔ سوم، ص ۱۴۷ـ۱۵۰؛ ۱۳: ص ۳۴۸ـ۳۵۹)

عدّهٔ مجهول یعنی عدّه‌ای که از غیر این سه نفر نقل کنند. مصادیق عدّه‌های مجهول در هیچ‌یک از منابع حدیثی و رجالی موجود مشخّص نشده‌اند؛ لذا چنین مواردی موجب ارسال سند می‌شوند.

۱ـ۲ـ۳) أحمدبن محمّد = احمدبن محمّدبن عیسی الأشعریّ القمّیّ:

شیخ طوسی او را از اصحاب امام رضا علیه‌السلام و با عنوان «ثقة» یاد کرده است (۴: ص ۳۵۱) همچنین ایشان را از اصحاب امام جواد علیه‌السلام (۴: ص ۳۷۳) و امام هادی علیه‌السلام (۴: ص ۳۸۳) شمرده است. نجاشی نیز عناوین شیخ القمّیّین، و وجههم و فقیههم به وی داده است. (۱۱: ص ۸۲)

۱ـ۲ـ۴) حسین‌بن سعید = الحسین‌بن حمّاد، مولی علیّ‌بن الحسین علیهماالسلام، الأهوازیّ

شیخ طوسی عنوان «ثقة» را برای ایشان ذکرکرده است. (۴: ص ۳۵۵) در دیگرکتب رجال نیز عنوانی دال بر جرح ایشان وجود ندارد. (نک: ۱۱: ص ۵۸ـ۶۰؛ ۲: ج ۵، ص ۲۴۳ـ۲۴۴)

۱ـ۲ـ۵) محمّدبن الفضیل = محمّدبن فضیل‌بن کثیر الأزدیّ الصیرفيّ

شیخ طوسی درکتاب رجالش سه بار از ایشان یادکرده: محمّدبن فضیل‌بن کثیر الازدی، کوفي صیرفی، (۴: ص ۲۹۲) محمّدبن فضیل‌الکوفی الأزدي، ضعیف، (۴: ص ۳۴۳) محمّدبن الفضیل، ازدی، صیرفی، یرمی بالغلو، له کتاب. (۴: ص ۳۶۵)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

نجاشی و آیت الله خویی عنوانی دال بر جرح ایشان ذکر نکرده‌اند. (۱۱: ص ۳۶۷؛ ۲: ج ۱۷، ص ۱۴۰)

۱ـ۲ـ۶) نتیجه

علّامه مجلسی این حدیث را مجهول نامیده است. (۹: ص ۴۱۱) امّا با بررسی سند این روایت، معلوم می‌شود که احمدبن محمّد در سند غیرامامی ولی موثّق است. همچنین شیخ طوسی محمّدبن فضیل را ضعیف و غالی شمرد؛ بنابراین این حدیث ضعیف است در عین حالی که سند آن متّصل می‌باشد. این حدیث در زمرهٔ احادیث عالی السند[1] قرار داد.

۱ـ ۳) حدیث ۳:

۱ـ۳ـ۱ـ سند حدیث

محمّدبن یحیی، عن أحمدبن محمّد، عن الحسین‌بن سعید، عن النّضربن سوید، عن یحیی الحلبیّ، عن محمّد الأحول، عن حمران‌بن أعین قال: قلت لأبي عبدالله علیه السلام: ـ الحدیث (۱۲: ج ۱، ص ۲۹۵)

بررسی سند

۱ـ۳ـ۲) محمّدبن یحیی

شیخ طوسی ایشان را در قسمت «من لم یرو عن واحد الأئمّة» ذکرکرده و نوشته است: «محمّدبن یحیی العطّار: روی عنه الکلینيّ، قمّيّ، کثیر الروایة.» (۴: ص ۴۳۹) نجاشی درباره‌ی ایشان می‌نویسد: «شیخ أصحابنا في زمانه، ثقة، عین، کثیر الحدیث.» (۱۱: ص ۳۵۳)

۱. کم بودن تعداد واسطه‌ها در نقل روایت (۸: ج ۱، ص ۲۴۳)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

۱ـ۳ـ۳) أحمدبن محمّد = احمدبن محمّدبن عیسی الأشعریّ القمّیّ. (ذیل حدیث شمارهٔ ۲ ذکر شد)

۱ـ۳ـ۴) الحسین‌بن سعید = الحسین‌بن سعیدبن حمّاد. (همان)

۱ـ۳ـ۵) النضربن سوید:

شیخ طوسی ذیل اصحاب امام کاظم‌علیه‌السلام از ایشان یاد می‌کند و می‌نویسد: «له کتابٌ و هو ثقةٌ.» (۴: ص ۳۴۵) نجاشی نیز می‌نویسد: نضربن السوید الصیرفیّ، کوفیّ، ثقة، صحیح الحدیث... (۱۱: ص ۴۲۷) آیت‌الله خویی نیز گفتار شیخ و نجاشی را نقل کرده است. (۲: ج ۱۹، ص ۱۵۱)

۱ـ۳ـ۶) یحیی الحلبیّ:

شیخ طوسی ایشان را در زمرهٔ اصحاب امام صادق‌علیه‌السلام و امام کاظم‌علیه‌السلام یادکرده، بدون اینکه عبارتی دال بر جرح یا تعدیل او بیاورد. (۴: ص ۳۲۳ و ۳۴۶) امّا نجاشی دربارهٔ وی می‌نویسد: «ثقة ثقة، صحیح الحدیث.» (۱۱: ۴۴۴)

۱ـ۳ـ۷) محمّد الأحول = محمّدبن علیّ‌بن النعمان الأحول

شیخ طوسی ایشان رااز اصحاب امام صادق‌علیه‌السلام شمرده و نوشته است: «و کان ثقة، متکلّما، حاذقاً...» (۵: ص ۲۰۷) همچنین در رجالش او را از اصحاب امام کاظم‌علیه‌السلام برشمرده و نوشته است: «محمّد یکنّی أباجعفر الأحول الملقّب بمؤمن الطاق، ثقة.» (۴: ص ۳۴۳) نجاشی نیز می‌نویسد: «محمّدبن علیّ‌بن النعمان‌بن أبي‌طریفة البجلیّ مولیً، الأحول أبوجعفر، کوفیّ، صیرفیّ، یلقّب مؤمن الطاق و صاحب الطاق...» (۱۱: ص ۳۲۵)

۱ـ۳ـ۸) حُمران بن أعْیَن

شیخ طوسی ایشان را در زمرهٔ اصحاب امام باقرعلیه‌السلام و امام صادق‌علیه‌السلام ذکر می‌کند و می‌نویسد: «حمران بن أعین الشیبانیّ، مولاهم، یکنّی أبا الحسن، و قیل: أبوحمزه، تابعیّ». (۴: ص ۱۳۲) نجاشی ایشان را درکتاب رجالش یاد نکرده‌اند.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

۱ـ۳ـ۹) نتیجه

علّامه مجلسی این حدیث را حسن[1] نامیده است. (۹: ص ۴۱۱) امّا از آنجا که احمدبن محمّد در سند این روایت غیرامامی (اشعری) و توثیق شده است لذا طبق تعریف، این حدیث موثّق است.

۱ـ ۴) حدیث ۴:

۱ـ۴ـ۱ـ سند حدیث

الحسین‌بن محمّد، عن معلّی‌بن محمد، عن الوشّاء، عن حمّادبن عثمان، عن أبي‌الصّبّاح قال: سألت أباعبدالله علیه‌السلام: ـ الحدیث (۱۲: ج ۱، ص ۲۹۵)

بررسی سند

۱ـ۴ـ۲ تا ۱ـ۴ـ۴ـ الحسین‌بن محمّد، معلّی‌بن محمّد و الوشّاء در حدیث اوّل همین باب ذکر شده‌اند. (بنگرید: ۱ـ ۱ـ ۲ تا ۱ـ ۱ـ ۴)

۱ـ۴ـ۵) حمّادبن عثمان:

شیخ طوسی ایشان را در زمرهٔ اصحاب امام صادق علیه‌السلام، امام کاظم علیه‌السلام و امام رضا علیه‌السلام ذکرکرده است. (۴: ص ۱۸۶ و ۳۳۴ و ۳۵۴) ولی در جرح یا تعدیل وی سخنی به میان نیاورده است. نجاشی می‌نویسد: «حمّادبن عثمان‌بن عمروبن خالد الفَزاريّ مولاهم، کوفيّ، کان یسکن عَرْزم فنسب إلیها، و أخوه عبدالله ثقتان....» (۱۱: ص ۱۴۳)

۱ـ۴ـ۶) أبي الصّبّاح = أبوالصباح الکنانيّ

آیت‌الله خویی ذیل «أبي الصباح» می‌گوید: ایشان همان «أبوالصباح الکنانيّ» است و ذیل «أبوالصباح الکنانيّ» می‌نویسد: شرح حال ایشان ذیل «إبراهیم‌بن نعیم» آمده است. (۲: ج ۲۱، ص ۱۸۹ـ۱۹۲.

۱. حدیث اتّصل سنده الی المعصوم بامامیّ ممدوح عن مثله أو أعلاه في جمیع الطبقات. (۶: ص ۶۸؛ ۸: ج ۱، ص ۱۶۰)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

شیخ طوسی ذیل «إبراهیم‌بن نعیم العبدیّ الکنانیّ» از اصحاب امام باقر علیه‌السلام می‌نویسد: «یکنّی أبا الصباح، کان یسمّی المیزان من ثقته.» (۴: ص ۱۲۳) نجاشی نیز می‌نویسد: «... یسمّیه المیزان، لثقته.» (۱۱: ص ۱۹)

۱ـ۴ـ۷) نتیجه

علّامه مجلسی این حدیث را ضعیف[1] شمرده است. (۹: ص ۴۱۲) امّا این حدیث را می‌توان جزء احادیث صحیح شمرد. ضمن اینکه حدیث عالی‌السند نیز هست.

۱ـ ۵) حدیث ۵:

۱ـ۵ـ۱) سند حدیث

علیّ‌بن إبراهیم، عن أبیه، عن محمّدبن أبي عمیر، عن عمربن أذینة، عن برید العجلیّ، عن أبي‌جعفر علیه‌السلام: ـ الحدیث (۱۲: ج ۱، ص ۲۹۵)

بررسی سند

۱ـ۵ـ۲) علیّ‌بن إبراهیم:

نجاشی می‌نویسد: «علیّ‌بن إبراهیم‌بن هاشم، أبوالحسن القمّیّ، ثقة في الحدیث، ثبت، معتمد، صحیح المذهب، سمع فأکثر (و أکثر)، و صنّف کتباً و أضرّ في وسط عمره.» (۱۱: ص ۲۶۰)

۱ـ۵ـ۳) إبراهیم‌بن هاشم:

شیخ طوسی می‌نویسد: إبراهیم‌بن هاشم القمّیّ، تلمیذ یونس‌بن عبدالرحمن. (۴: ص ۳۵۳) نجاشی نیز ذیل نام ایشان می‌نویسد: أبواسحاق القمّیّ، أصله کوفيّ، انتقل إلی قم، قال أبو عمرو الکشيّ: «تلمیذ یونس‌بن عبدالرحمن من أصحاب الرضا علیه‌السلام.» هذا قول الکشیّ، و فیه نظر، و أصحابنا یقولون: أوّل من نشر حدیث الکوفیّین بقم هو. (۴: ص ۱۶)

۱. حدیثی که شروط حدیث صحیح، حسن و موثق را ندارد. (۸: ج ۱، ص ۱۷۷ و ۱۷۸؛ ۶: ص ۷۱)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

۱ـ۵ـ۴) محمّدبن أبی عُمَیر:

شیخ طوسی با عناوین «ثقة» (۴: ص ۳۶۵) و «کان من أوثق الناس عند الخاصّة و العامّة» (۵: ص ۲۱۸) از ایشان یادکرده است. نجاشی نیز می‌نویسد: «محمّدبن أبی عمیر...، و روی عن‌الرضا علیه السلام، جلیل‌القدر عظیم المنزلة فینا و عند المخالفین.» (۱۱: ص ۳۲۶)

۱ـ۵ـ۵ و ۱ـ۵ـ۶) عمربن أذینه و برید العجلیّ: ذیل حدیث اوّل همین باب از ایشان سخن به میان آمد. (بنگرید: ۱ـ ۱ـ ۶ و ۱ـ ۱ـ ۷)

۱ـ۵ـ۷) نتیجه

علّامه مجلسی این حدیث را حسن نامیده است. (۹: ص ۴۱۲) امّا با بررسی سند این حدیث، معلوم می‌شود که این حدیث صحیح[1] است و جزء احادیث عالی السند قرار دارد.

۲. باب: «أَنّ الآیاتِ التي ذکرها اللهُ عزّ و جلَّ في کتابه همُ الأئمّةُ علیهم السلام.»

۲ـ ۱) حدیث ۱:

۲ـ۱ـ۱ـ سند حدیث

الحسین‌بن محمّد، عن معلّی‌بن محمّد، عن أحمدبن محمّدبن عبدالله، عن أحمدبن هلال، عن أمیّةبن علیّ، عن داود الرّقّي قال: سألت أبا عبدالله علیه السلام: ـ الحدیث

(۱۲: ج ۱، ص ۲۹۶ـ۲۹۷)

۱. حدیث اتّصل سنده إلی المعصوم علیه السلام بنقل العدل الإمامیّ عن مثله في جمیع الطبقات (۸: ج ۱، ص ۱۴۶ـ۱۵۲)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

بررسی سند

۲ـ ۱ـ ۲ و ۲ـ ۱ـ ۳) الحسین‌بن محمّد و معلّی‌بن محمّد (بنگرید: ۱ـ ۱ـ ۲ و ۱ـ ۱ـ ۳)

۲ـ ۱ـ ۴) أحمدبن محمّدبن عبدالله:

شرح حال ایشان درکتب رجال یافت نشد پس از مجاهیل است. شیخ مامقانی ایشان را از مجاهیل شمرده است. (۱۳: ص ۲۹۰)

۲ـ ۱ـ ۵) أحمدبن هلال:

شیخ طوسی ایشان را در زمرهٔ اصحاب امام هادی علیه السلام ذکرکرده و نوشته است: «أحمدبن هلال العبرتائيّ، بغداديّ، غالي». (۴: ص ۳۸۴) در جای دیگر نیز می‌نویسد:... و كان غالياً، متّهماً في دينه. (۵: پیشین، ص ۸۳)

نجاشی می‌نویسد: «أحمدبن هلال أبوجعفر العَبرْتائيّ صالح الرواية، يعرف منها و ينكر....» (۱۱: ص ۸۳)

آیت الله خویی می‌نویسد: فساد عقیده و عمل ایشان، موجب سقوط روایتش از حجّیّت نمی‌شود؛ چراکه ایشان بر طبق گفتار نجاشی (صالح الرواية)، فی نفسه ثقه است. (۲: ج ۲، ص ۳۵۸)

۲ـ ۱ـ ۶) أميّةبن عليّ:

ابن‌غضائری دربارهٔ ایشان می‌نویسد: أميّةبن عليّ، القيسيّ، يكنّى أبامحمد، في عداد القمّيّين، ضعيف الرواية، في مذهبه ارتفاعٌ. (۷: ص ۳۸) نجاشی نیز می‌گوید: اصحاب ما ایشان را تضعیف کرده‌اند. (۱۱: ص ۱۰۵)

۲ـ ۱ـ ۷) داود الرقّی = داودبن کثیر

ابن‌غضائری می‌نویسد: «داودبن كثيربن أبي‌خالد الرقيّ... كان فاسدَ المذهب، ضعيف الرواية، لايُلْتَفَتُ إليه.» (۷: ص ۵۸) شیخ طوسی ایشان را در زمرهٔ اصحاب امام کاظم علیه السلام و با عنوان «ثقة» یادکرده است. (۴: ص ۳۳۶) نجاشی نیز می‌نویسد: «داودبن كثير ضعيفٌ جدّاً و الغلاة تروى عنه. قال أحمدبن عبدالواحد: قلّ ما رأيت له حديثاً

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

سدیداً.» (۱۱: ص ۱۵۶)

۲ـ ۱ـ ۸) نتیجه:

علامه مجلسی این حدیث را ضعیف نامیده است. (۹: ص ۴۱۴) در این روایت، احمدبن محمّدبن عبدالله از مجاهیل است و احمدبن هلال، امیّةبن علی و داود الرقّی نیز از ضعفاء می‌باشند. بنابراین این حدیث در زمرهٔ احادیث ضعیف به شمار می‌آید.

۲ـ ۲) حدیث ۲:

۲ـ ۲ـ ۱) سند حدیث

أحمدُبنُ مِهران، عن عبدالعظیم‌بن عبدالله الحسنيّ، عن موسی‌بنُ محمدٍ العِجليّ، عن یونس‌بن یعقوب رفعه، عن أبي جعفرٍ علیه‌السلام: ـ الحدیث (۱۲: ج ۱، ص ۲۹۷)

بررسی سند

۲ـ ۲ـ ۲) أحمدبن مهران:

قال ابن‌الغضائريّ: روی عنه الكلينيّ في كتاب «الكافي» ضعيفٌ. (۷: ص ۴۲)

در رجال طوسی و نجاشی، نام ایشان ذکر نشده است.

۲ـ ۲ـ ۳) عبدالعظیم‌بن عبدالله الحسنيّ:

شیخ طوسی ایشان را در زمرهٔ اصحاب امام هادی علیه‌السلام و امام عسکری علیه‌السلام ذکر کرده است. (۴: ص ۳۸۷ و ۴۰۱) نجاشی نیز می‌نویسد: «عبدالعظیم‌بن عبدالله... له کتاب خطب أمیرالمؤمنین...». (۱۱: ص ۲۴۷ـ۲۴۸)

۲ـ ۲ـ ۴) موسی‌بن محمّد العِجليّ:

نام وی در رجال ابن‌غضائری، رجال طوسی و رجال نجاشی ذکر نشده است. در

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

معجم‌الرجال آیت الله خویی آمده که ایشان از یونس‌بن یعقوب روایت کرده و عبدالعظیم حسنی نیز از ایشان روایت نموده است. جرح یا تعدیل دیگری دربارهٔ ایشان وجود ندارد. (۲: ج ۱۹، ص ۷۶ـ۷۷)

۲ـ۲ـ۵) یونس‌بن یعقوب:

شیخ طوسی ایشان را جزء اصحاب امام صادق علیه السلام و امام کاظم علیه السلام و امام رضا علیه السلام برشمرده و با عنوان «ثقه» یاد کرده است. (۴: ص ۳۲۳ و ۳۴۵ و ۳۶۸) آیت‌الله خویی نیز می‌نویسد: «**إنّ الرجل إمامي، ثقه، ولو فرض أنّه كان فطحيّاً، أو واقفيّاً رجع إلى الحقّ.**» (۲: ج ۲۰، ص ۲۳۲)

۲ـ۲ـ۶) نتیجه:

علّامه مجلسی این حدیث را ضعیف نامیده است. (۹: ص ۴۱۴) از بررسی سند این روایت، معلوم می‌شود که این روایت به دلایل زیر ضعیف است:

۱. ابن‌غضائری احمدبن مهران را تضعیف کرده و در رجال طوسی و نجاشی نیز نام ایشان ذکر نشده است و هیچ‌یک از مؤلّفین کتب رجال به توثیق ایشان اشاره نکرده‌اند. (۱۰: ص ۱۹۳)

۲. یونس‌بن یعقوب در سند این روایت، تصریح به لفظ «رفع» نموده؛ بنابراین، این حدیث مرفوع و ضعیف است.

۲ـ ۳) حدیث ۳:

۲ـ۳ـ۱ـ سند حدیث

محمّدُبن يحيى، عن أحمدبن محمّدٍ، عن محمّدبن أبي عُميرٍ أو غيره، عن محمّدبن الفضيل، عن أبي حمزة، عن أبي جعفرٍ علیه السلام: ـ الحديث (۱۲: ج ۱، ص ۲۹۷)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

بررسی سند

۲ـ۳ـ۲ تا ۲ـ۳ـ۵) محمّدبن یحیی، أحمدبن محمّد، محمدبن الفضیل در احادیث باب قبلی ذکر شده‌اند. (بنگرید به ترتیب: ۱ـ ۳ـ ۲، ۱ـ ۲ـ ۳، ۱ـ ۵ـ ۴، ۱ـ۲ـ ۵)

۲ـ۳ـ۶) أبي‌حمزة

قال الخوئيّ: الظاهر أنّ هذا هو الثماني الآتي... و هو ثابت‌بن دينار. (۲: ج ۲۱، ص ۱۳۴) نجاشی ذیل ثابت‌بن أبی‌صفیّه می‌نویسد: أبوحمزة الثُمالِيّ و اسم أبـي‌صفيّة ديـنار، مولی، کوفيّ، ثقة. (۱۱: ص ۱۱۵)

۲ـ۳ـ۷) نتیجه

از نظر علّامه مجلسی، این حدیث مجهول است. (۹: ص ۴۱۵) در این روایت، چند نکته قابل توجّه است: ۱ـ احمدبن محمد غیرامامی (اشـعری) است ولی مـوثّق. ۲ـکلمهٔ «غیره» در سند مجهول است. ۳ـ شیخ طوسی، محمّدبن فضیل را ضعیف و متّهم به غلو دانسته است. بنابراین، این حدیث مجهول و ضعیف است؛ لکن از نوع احادیث عالی السند است.

۳. باب: «أنّ أهل الذِّكرِ الَّذينَ أمَرَ اللهُ الخَلقَ بِسُؤالهم هُمُ الأئمّةُ عليهم‌السلام.»

۳ـ ۱) حدیث ۱:

۳ـ۱ـ۱) سند حدیث

الحسينُ‌بنُ محمّدٍ، عن معلّى‌بنِ محمّدٍ، عن الوَشّاءِ، عن عبدالله‌بنِ عَجلانَ، عن أبي جعفرٍ عليه‌السلام: ـ الحديث (۱۲: ج ۱، ص ۳۰۳)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

بررسی سند

۳ـ ۱ـ ۲ تا ۳ـ ۱ـ ۴) **الحسین‌بن محمد، معلی‌بن محمد و الوشّاء** (بنگرید: ۱ـ ۱ـ ۲ تا ۱ـ ۱ـ ۴)

۳ـ ۱ـ ۵) **عبدالله‌بن عجلان**

شیخ طوسی ایشان را در زمرهٔ اصحاب امام باقر علیه‌السلام و امام صادق علیه‌السلام ذکر کرده است. (۴: ص ۱۳۹ و ۲۶۴) مرحوم خویی نیز به گفتار شیخ طوسی بسنده کرده است. (۲: ج ۱۰، ص ۲۵۱)

۳ـ ۱ـ ۶) **نتیجه**

علّامه مجلسی عنوان «ضعیف علی المشهور» را به این روایت داده است. (۹: ص ۴۲۶) امّا با بررسی سند این حدیث، معلوم می‌شود که این حدیث موثّق است، بدین سبب که حسین‌بن محمّد غیرامامی (اشعری) و موثّق است. سند این روایت هم سندی عالی است.

۳ـ ۲) حدیث ۲:

۳ـ ۲ـ ۱) سند حدیث

الحسینُ‌بن محمّدٍ، عن معلّی‌بن محمّدٍ، عن محمّدبن أُورمةَ، عن علیّ‌بنِ حَسّانَ، عن عَمِّه عبدالرحمن‌بن کثیرٍ قال: قلتُ لِأَبي‌عبدالله علیه‌السلام: ـ الحدیث (۱۲: ج ۱، ص ۳۰۴)

بررسی سند

۳ـ ۲ـ ۲) محمّدبن أُورَمَة

ابن‌غضائری می‌نویسد: «محمّدبن أورمة، أبوجعفر، القمّيّ، اتّهمه القمّيّون بالغلوّ، و حدیثه نقيٌّ لافساد فیه، و ما رأیت شیئاً ینسب إلیه تضطرب فیه النفس...» (۷: ص ۹۳)

نجاشی نیز ذیل نام ایشان می‌نویسد: «أبوجعفر القمّيّ ذکره القمّيّون و غمزوا علیه و رموه بالغلوّ حتّی دسّ علیه من یفتكّ به، فوجدوه یصلّی من أوّل اللّیل إلی آخره فتوقّفوا

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

عنه.» (۱۱: ص ۳۲۹)

۳ـ۲ـ۳) علیّ‌بن حسّان:

ابن‌غضائری دربارهٔ وی می‌نویسد: «علیّ‌بن حسّان‌بن کثیر، مولی أبی‌جعفر الباقر، ابوالحسن، روی عن عمّه عبدالرحمن، غالٍ، ضعیفٌ.» (۷: ص ۷۷)

نجاشی نیز عناوین «ضعیفٌ جدّاً، ذکره بعض أصحابنا في الغلاة و فاسدالاعتقاد» را دربارهٔ او به‌کار برده است. (۱۱: ص ۲۵۱)

۳ـ۲ـ۴) عبدالرحمن‌بن کثیر:

قال النجاشيّ: «عبدالرحمن‌بن کثیر الهاشميّ مولی عبّاس‌بن محمد... کان ضعیفاً غمز أصحابنا علیه و قالوا: کان یضع الحدیث.» (۱۱: ص ۲۳۴ـ۲۳۵)

آیت‌الله خوئی می‌نویسد: ابن قولویه و علی‌بن ابراهیم، عبدالرحمن‌بن کثیر را توثیق کرده‌اند؛ از آنجاکه این گفتار با تضعیف نجاشی نسبت به ایشان معارض است بنابراین وثاقتش ثابت نیست. (۲: ج ۹، ص ۳۴۴)

۳ـ۲ـ۵) نتیجه

علّامه مجلسی این حدیث را ضعیف شمرده است. (۹: ص ۴۲۸) از آنجاکه در سند این روایت، سه راوی ضعیف وجود دارد، این حدیث ضعیف است؛ هرچندکه به لحاظ سند، عالی است.

۳ـ ۳) حدیث ۳:

۳ـ۳ـ۱) سند حدیث

الحسینُ‌بنُ محمّد، عن معلّی‌بن محمّد، عن الوشّاء قال: سألتُ الرضاعليه‌السلام: ـ الحدیث (۱۲: ج ۱، ص ۳۰۴)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

بررسی سند

۳ـ۳ـ۲ تا ۳ـ۳ـ۴) هر سه نفر راویان حدیث فوق ذیل حدیث اول باب «أنّ الائمّة علیهم السلام ولاة الأمروهم الناس المحسودون الذین ذکرهم الله عزّوجلّ» ذکر شده‌اند. (بنگرید: ۱ـ ۱ـ ۲ تا ۱ـ۱ـ۴)

۳ـ۳ـ۵) نتیجه

علّامه مجلسی عنوان «ضعیف علی المشهور» را به این روایت داده است. (همان) امّا با بررسی سند این روایت، می‌توان آن را موثّق نامید؛ زیرا حسین‌بن محمّد غیرامامی و دارای توثیق از طرف علمای شیعه است. این حدیث عالی‌السند است.

۳ـ ۴) حدیث ۴:

۳ـ۴ـ۱) سند حدیث

عدّةٌ مِن أصحابنا، عن أحمدَبنِ محمّدٍ، عن الحسینِبن سعیدٍ، عن النَّضرِبن سوید، عن عاصم‌بن حمیدٍ، عن أبي بصیرٍ، عن أبي عبدالله علیه السلام: ـ الحدیث

(۱۲: ج ۱، ص ۳۰۵)

بررسی سند

۳ـ۴ـ۲ تا ۳ـ۴ـ۵) در مورد «عدّة من أصحابنا»، أحمدبن محمد، حسین‌بن سعید و نضربن سوید قبلاً بحث شد. (بنگرید به ترتیب: ۱ـ ۲ـ ۲، ۱ـ ۲ـ ۳، ۱ـ ۲ـ ۴، ۱ـ ۳ـ ۵)

۳ـ۴ـ۶) عاصم‌بن حمید

شیخ طوسی وی را جزء اصحاب امام صادق علیه السلام ذکر کرده است. (۴: ص ۲۶۲) نجاشی نیز می‌نویسد: «عاصم‌بن حمید الحنّاط الحنفیّ أبوالفضل، مولی، کوفیّ، ثقة، عین، صدوق، روی عن أبي‌عبدالله علیه السلام.» (۱۱: ص ۴۴۱)

۳ـ۴ـ۷) أبي بصیر = یحیی‌بن القاسم أبوبصیر الأسدیّ

نجاشی ذیل نام یحیی‌بن القاسم می‌نویسد: أبوبصیر الأسدیّ، و قیل أبومحمد، ثقة،

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

وجیه. (۱۱: ص ۴۴۱)

آیت‌الله خوئی نیز می‌نویسد: برخی گفته‌اند که ابوبصیر بین ثقه و غیرثقه مشترک است؛ به همین خاطر، این دسته از روایات از حجّیّت ساقط‌اند؛ ولی ما در شرح حال یحیی‌بن قاسم ذکر کردیم که ابوبصیر هنگامی که به صورت مطلق به کار می‌رود، منظور یحیی‌بن قاسم است و بر فرض پنهان بودن، امر متردّد بین او و لیث‌بن بختریِ مرادیِ ثقه است. پس تردّد، تأثیری ندارد، و غیر این دو نفر هم به این کنیه معروف نیستند. بلکه هیچ موردی ابوبصیر به طور مطلق، یافت نمی‌شود که غیر از این دو نفر باشد.(۲: ج ۲۱، ص ۴۷)

۳ـ۴ـ۸) نتیجه

علّامه مجلسی این حدیث را صحیح شمرده است. (۹: ص ۴۲۹) امّا این حدیث نیز به خاطر احمدبن محمد اشعری، موثّق است. این حدیث نازل‌السند[1] است.

۳ـ ۵) حدیث ۵:

۳ـ۵ـ۱) سند حدیث

أحمدُبن محمّدٍ، عن الحسین‌بن سعیدٍ، عن حمّادٍ، عن ربعیٍّ، عن فضیل، عن أبي‌عبدالله علیه السلام: ـ الحدیث (۱۲: ج ۱، ص ۳۰۵)

بررسی سند

۳ـ۵ـ۱) احمدبن محمّد (بنگرید: ۱ـ ۲ـ ۳)

۳ـ۵ـ۲) حسین‌بن سعید (بنگرید: ۱ـ ۲ـ ۴)

۳ـ۵ـ۳) حمّاد

برای این اسم به طور مستقل، در کتب رجال ذکری نیافتم؛ جز اینکه آیت‌الله

۱. نازل السند در مقابل عالی السند است که واسطه‌های آن زیاد است (۸: ج ۱، ص ۲۴۳)

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

خویی گفته که حمّاد مشترک بین حمّادبن عثمان و حمّادبن عیسی است و هر دو ثقه‌اند. (۱۲: ج ۶، ص ۲۱۲)

۳ـ۵ـ۴) رِبعیّ = ربعی‌بن عبدالله‌بن الجارود

قال النجاشيّ: «ربعي‌بن عبدالله‌بن الجارود...، بصريّ، ثقة... و صحب الفضيل‌بن يسار و أكثر الأخذ عنه و كان خصيصاً به.» (۱۱: ص ۱۶۷) شیخ طوسی نیز ایشان را جزء اصحاب امام صادق‌علیه‌السلام ذکر کرده‌اند. (۴: ص ۲۰۵)

۳ـ۵ـ۵) فُضَیل = فضیل‌بن یسار

شیخ طوسی ایشان را در زمرهٔ اصحاب امام باقرعلیه‌السلام و امام صادق‌علیه‌السلام ذکر و با عنوان «ثقه» از او یادکرده است. (۴: ص ۲۰۵) نجاشی نیز می‌نویسد: «الفُضيل‌بن يسار النهديّ أبوالقاسم عربيّ، بصري، صميم، ثقة.» (۱۱: ص ۳۰۹)

۳ـ۵ـ۶) نتیجه

علّامه مجلسی این حدیث را صحیح می‌نامد. (۹: ص ۴۳۰) این حدیث نیز به خاطر احمدبن محمد اشعری، موثّق است. سند این حدیث نیز عالی است.

۳ـ ۶) حدیث ۶:

۳ـ۶ـ۱) سند حدیث

محمّدبن يحيى، عن محمّدبن الحسين، عن محمّدبن إسماعيل، عن منصوربن يونس، عن أبي‌بكرٍ الحَضرَميّ قال: كنت عند أبي‌جعفرٍعلیه‌السلام: ـ الحديث (۱۲: ج ۱، ص ۳۰۵ـ۳۰۶)

بررسی سند

۳ـ۶ـ۲) محمّدبن الحسین = محمّدبن الحسین ابی‌الخطاب

شیخ طوسی دربارهٔ ایشان می‌نویسد: کوفيٌّ ثقة. (۴: ص ۳۷۹) نجاشی نیز می‌نویسد: «جليل من أصحابنا، عظيم القدر، كثير الرواية، ثقة، عين، حسن التصانيف،

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

مسکون إلی روایته.» (۱۱: ص ۳۳۴)

۳ـ۶ـ۳) محمّدبن إسماعیل = محمّدبن اسماعیل‌بن بزیع

شیخ طوسی می‌نویسد: «محمّدبن إسماعیل‌بن بزیع، ثقة صحیح، کوفيّ، مولی المنصور.» (۴: ص ۳۶۴) نجاشی نیز می‌نویسد: «محمّدبن إسماعیل‌بن بزیع... ولد بزیع بیت، کان من صالحي هذه الطائفة و ثقاتهم، کثیرالعمل.» (۱۱: ص ۳۳۰)

۳ـ۶ـ۴) منصوربن یونس:

شیخ طوسی ذیل اصحاب امام کاظم علیه‌السلام می‌نویسد: «منصوربن یونس، بزرج، له کتاب، واقفيّ.» (۴: ص ۳۴۳) نجاشی نیز می‌نویسد: «منصوربن یونس بُزُرْج، ابویحیی و قیل أبوسعید، کوفيّ، ثقه.» (۱۱: ص ۴۱۳)

۳ـ۶ـ۵ـأبی‌بکر الحضرمیّ = عبدالله‌بن محمد الحضرمیّ (۱۴: ج ۲، ص ۳۶۹)

آیت‌الله خویی می‌نویسد: «الحضرمی» با کنیهٔ ابی‌بکر سه نفرند: عبدالله‌بن محمد، محمدبن شریح و احمدبن محمد، ولی معروف از میان این سه نفر، عبدالله‌بن محمد است. (۲: ج ۲۱، ص ۷۰)

شیخ طوسی ذیل اصحاب امام صادق علیه‌السلام می‌نویسد: «عبدالله‌بن محمد، أبوبکر الحضرمیّ الکوفيّ، سمع من أبي‌الطفیل، تابعيّ.» (۴: ص ۲۳۰)

اردبیلی ذیل «عبدالله‌بن محمد ابوبکر الحضرمی» می‌نویسد: «الکوفيّ سمع من أبي‌الطفیل تابعيّ روی عنهما.» (۱۴: ج ۱، ص ۵۰۱)

۳ـ۶ـ۶) نتیجه:

علّامه مجلسی این حدیث را «حسن موثّق» نامیده است. شیخ طوسی، منصوربن یونس در سند این روایت را واقفی نامیده؛ همچنین ابوبکر الحضرمی را جزء تابعین خوانده است. بنابراین جزء احادیث عالی السند نیز محسوب می‌شود.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]
[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

۳ـ۷) حدیث ۷:

۳ـ۷ـ۱) سند حدیث

محمّدبن یحیی، عن محمدبن الحسین، عن صفوان‌بن یحیی، عن العلاءبن رَزِینٍ، عن محمّدبن مسلمٍ، عن أبي جعفرعلیه‌السلام: ـ **الحدیث** (۱۲: ج ۱، ص ۳۰۶)

بررسی سند

۳ـ۷ـ۲) صفوان‌بن یحیی:

شیخ طوسی ایشان را با عناوین «وکیل الرضا**علیه‌السلام**، ثقة» یادکرده است. (۴: ص ۳۳۸) نجاشی نیز عناوین «ثقة، ثقة، عینٌ» را برای وی ذکرکرده است. (۱۱: ص ۱۹۵)

۳ـ۷ـ۳) العلاءبن رَزین:

شیخ طوسی او را جزء اصحاب امام صادق**علیه‌السلام** ذکرکرده است. (۴: ص ۲۴۷) نجاشی نیز می‌نویسد: «... کان یلقی السویق، روی عن أبي‌عبدالله**علیه‌السلام**، و صحب محمدبن مسلم و فَقِه علیه و کان ثقةً وجهاً.» (۱۱: ص ۲۹۸)

۳ـ۷ـ۴) محمّدبن مسلم:

شیخ طوسی ایشان را جزء اصحاب امام صادق**علیه‌السلام** و امام باقر**علیه‌السلام** و امام کاظم**علیه‌السلام** می‌آورد و می‌نویسد: لَقِي أبا عبدالله**علیه‌السلام**. (۴: ص ۲۹۴ و ۱۴۴ و ۳۴۲) نجاشی با عناوین «وجه أصحابنا بالکوفة»، «فقیه»، «ورع»، «صحب اباجعفر و اباعبدالله و روی عنها» و «کان من أوثق الناس» از ایشان یادکرده است. (۱۱: ص ۳۲۴)

۳ـ۷ـ۵) نتیجه:

علّامه مجلسی این حدیث را صحیح شمرده است. (۹: ص ۴۳۰) با بررسی سند این حدیث معلوم می‌شود که این حدیث صحیح است. سند آن نیز نازل است.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

۳ـ۸) حدیث ۸:

۳ـ۸ـ۱) سند حدیث

عِدّة مِن أصحابنا، عن أحمدَبنِ محمّدٍ، عن الوَشّاءِ، عن أبي‌الحسنِ الرّضا علیه‌السلام قال: سَمِعْتُه یقول: قال عليّ‌بنُ الحسین علیه‌السلام: ـ الحدیث (۱۲: ج ۱، ص ۳۰۷)

۳ـ۸ـ۲) **سند این روایت قبلاً بررسی شده است.** (بنگرید: ۱ـ۲ـ۲، ۱ـ۲ـ۳، ۱ـ۱ـ۴).

۳ـ۸ـ۳) نتیجه:

علّامه مجلسی این حدیث را صحیح نامیده است. (۹: ص ۴۳۱) امّا این حدیث موثّق است؛ چون احمدبن محمد غیرامامی (اشعری) ولی توثیق شده است. سند نیز عالی است.

۳ـ۹) حدیث ۹:

۳ـ۹ـ۱) سند حدیث

أحمدُبنُ محمدٍ، عن أحمدَبْنِ محمدِبْنِ أبي‌نصرٍ قال: كَتَبْتُ إلى الرِضا علیه‌السلام كِتاباً فكانَ في بعضِ ما كَتَبْتُ: قالَ اللهُ عزَّ و جلَّ: ـ الحدیث (۱۲: ج ۱، ص ۳۰۶ـ۳۰۷)

بررسی سند

۳ـ۹ـ۲) **أحمدبن محمّدبن أبي‌نصر = أحمدبن محمّدبن أبي‌نصر البزنطيّ**

شیخ طوسی ایشان را جزء اصحاب امام کاظم علیه‌السلام و امام رضا علیه‌السلام یاد کرده و با عناوین «مولی السکونيّ»، «ثقة» و «جلیل‌القدر» نام برده است. (۴: ص ۳۳۲ و ۳۵۱) نجاشی نیز می‌نویسد: «... البزنْطِيّ، کوفيّ، لقي الرضا و أباجعفر علیه‌السلام و کان عظیم المنزلة عندهما و له کُتُبٌ.» (۱۱: ص ۷۵)

۳ـ۹ـ۳) نتیجه:

علّامه مجلسی این حدیث را صحیح نامیده است. (۹: ص ۴۳۰) امّا این حدیث نیز موثق است. عالی‌السند نیز می‌باشد.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]

منابع

۱. حرّ عاملی، محمّدبن حسن. **تفصیل وسائل الشیعه إلی تحصیل مسائل الشریعة**. تحقیق: مؤسسه آل‌البیت، چاپ اول، ۱۴۱۳ ق.

۲. خوئی، سید ابوالقاسم. **معجم رجال الحدیث**. مرکز نشر آثار الشیعه.

۳. شیخ بهائی، محمدبن حسین عاملی. **الوجیزه فی علم الدرایة (رسائل فی روایة الحدیث)**. قم: دارالحدیث، ۱۳۸۲ ش / ۱۴۲۴ ق.

۴. طوسی، محمدبن حسن. **رجال الطوسی**. مؤسسةالنشر الاسلامی. الطبعة الاولی.

۵. ــــــــــ. **الفهرست**. مؤسسه نشر الفقاهة. الطبعة الثانیه، ۱۴۲۲ ق.

۶. شهید ثانی، زین‌الدین الجبعی العاملی. **الرعایة فی علم الدرایة**. تحقیق: عبدالحسین محمّد علی بقال. قم: مکتبة آیة الله مرعشی، ۱۴۱۳ ق.

۷. الغضائری، احمدبن الحسین. **الرجال لابن الغضائری**. قم: دارالحدیث. الطبعة الاولی. ۱۳۸۰ ش.

۸. مامقانی، عبدالله. **مقباس لهدایة فی علم الدرایة**. تحیق: محمّدرضا مامقانی. مؤسسه آل البیت الاحیاء التراث، ۱۴۱۱ ق.

۹. مجلسی، محمّد باقر. **مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول**. دارالکتب الاسلامیه. چاپ دوم، ۱۳۶۳ ش.

۱۰. معروف الحسنی، هاشم. **دراسات في الحدیث و المحدثین**. بیروت. دارالتعارف للمطبوعات، ۱۹۷۸ م.

۱۱. نجاشی، احمدبن علی. **فهرست أسماء مصنفّی الشیعه (رجال النجاشی)**. قم: مؤسسة النشر الاسلامی.

۱۲. کلینی، محمّدبن یعقوب. **اصول کافی**. با ترجمه و شرح سید جواد مصطفوی.

۱۳. حبیب العمیدی، ثامر هاشم. **الشیخ الکلینی البغدادی و کتابه الکافی**. مکتب الاعلام الاسلامی. الطبعة الاولی، ۱۴۱۴ ق.

۱۴. اردبیلی الغروی الحائری، محمّدبن علی. **جامع الرواة و ازاحة الاشتباهات عن الطرق و الإسناد**. بیروت: منشورات دارالأضواء، ۱۹۸۳ ق.

[Downloaded from mail.safinahmagazine.ir on 2026-11-20]

[DOR: 20.1001.1.17350689.1387.5.20.5.6]